

Процесуальна форма з усіма її, на перший погляд, дрібними судовими формальностями – це не пуста дрібниця, а суттєвий засіб обмеження влади правом, засіб протидії свавілля і непорядності чиновників, засіб протидії фальсифікаціям, засіб забезпечення захисту прав і свобод людини від невинуватого обмеження, засіб зміцнення гарантій істини і справедливості правосуддя. Якщо їх замало – існує небезпека судових помилок і зловживань, якщо їх забагато – існує небезпека судової тяганини, за якої можуть бути забутими та стануть химерними і самі цілі судочинства. Оптимальний варіант – їх розумна достатність.

Перспективи подальшого дослідження даної проблеми вбачаються в розробці окремих інститутів кримінально-процесуального провадження.

Список використаної літератури:

1. Буткевич В. Якість закону і питання ефективності застосування рішень Європейського Суду з прав людини судами України // Право України. – 2011. – № 7. – С. 48-63.
2. Ківалов С. Проект КПК України: проблеми та перспективи прийняття // Вісник прокуратури. – 2011. – № 6. – С. 6-14.
3. Костенко О. Формула декриміналізації держави, або яким бути Національному бюро розслідувань // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 130 (16 липня). – С. 7.
4. Костін М. Щодо реалізації принципу з'ясування істини у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. – № 7. – С. 48-50.
5. Лавринович О.В. Європейський вимір судово-правової системи України: реформи в дії // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 6. – С. 7-10.
6. Маляренко В. До питання доктрини кримінальної юстиції в Україні // Право України. – 2009. – № 2. – С. 17.
7. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: Монографія. – К., 2004.
8. Савонюк Р.О. Загальна декларація прав людини та проблеми забезпечення прав суб'єктів кримінального процесу // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 6. – С. 51-57.
9. Святоцька В. Практика Європейського Суду з прав людини у діяльності українських адвокатів: проблемні аспекти // Право України. – 2011. – № 7. – С. 111-114.
10. Тертишник В., Тертишник О. Функції та гарантії незалежності прокурора у правовій державі // Вісник прокуратури. – 2010. – № 6 (108). – С. 47-53.
11. Тертишник В. Удосконалення процесуального статусу слідчого; старі та нові проблеми // Вісник прокуратури. – 2002. – № 1. – С. 38-44.
12. Шевчук С. Європейський Суд з прав людини та українська судова система: необхідність узгодження судової практики // Право України. – 2011. – № 7. – С. 88-91.

Надійшла до редакції 21.02.2012

БАСИСТА І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.132 : 35.081.73

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПУСТИМОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ТА РИЗИКУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧИМ

Розглянуто дискусійні питання щодо психологічних особливостей прийняття ефективних рішень у так званих нестандартних слідчих ситуаціях, допустимість та доцільність застосування при цьому психологічного впливу та процесуальна діяльність слідчого в умовах ризику.

Ключові слова: досудове розслідування, слідчий, класифікація, процесуальне рішення, психологічні знання, психологічний вплив, допустимість ризику.

Рассматриваются дискуссионные вопросы о психологических особенностях принятия эффективных решений в условиях нестандартных следственных ситуаций, допустимость применения при этом психологического воздействия и процессуальная деятельность следователя в условиях риска.

Ключевые слова: следователь, досудебное расследование, классификация, процессуальное решение, психологические знания, психологическое воздействие, допустимость риска.

The article examines the controversial issue of psychological characteristics of effective decision-making in the so-called non-standard situations, investigators, admissibility and feasibility of use in this psychological impact of procedural and investigative activities in terms of risk.

Keywords: pre-trial investigation, investigator, classification, procedural decisions, psychological skills, psychological impact, the permissibility of risk.

Діяльність слідчого з розслідування злочину повинна бути конструктивною, тобто полягати в уявному конструюванні її перебігу і результатів. В.О. Коновалова обгрунтовано стверджує, що своє реальне втілення конструктивна діяльність одержує у плануванні, результати якого відображаються в планах розслідування у кримінальній справі, планах проведення слідчих дій. Йдеться про втілення розумової діяльності у певних конструкціях, відповідно до яких здійснюватиметься слідча діяльність. У конструктивній діяльності слідчого розрізняють прогнозування (уявлення мети прогностичної діяльності); наявність достатньої інформації для формування прогнозів; використання відповідних методів прогнозування. Специфіка прогностичної діяльності слідчого полягає в тому, що у більшості випадків у процесі розслідування злочинів (особливо на початковому етапі) спостерігається дефіцит інформації, планування та прийняття рішень, які розглядають як певні етапи. У психології розроблено спеціальні методи прийняття рішень: метод проб і помилок (спосіб вироблення нових форм поведінки в проблемних ситуаціях); метод зіставлення і перебирання альтернатив; метод брейн-штормінгу (мозкової атаки) та ін.

На наш погляд, детальний аналіз окремих аспектів допустимості психологічного впливу та ризику при прийнятті процесуальних рішень слідчим та вироблення шляхів усунення на цій ниві існуючих колізій є нагальною потребою та має неабияке значення для практичної діяльності.

Проблемам прийняття процесуальних рішень присвячені монографічні дослідження С.С. Алексєєва, Р.С. Белкіна, В.М. Горшенєва, Ф.А. Григор'єва, А.П. Гуляєва, А.Я. Дубинського, В.О. Коновалової, П.А. Лупинської, Я.О. Мотовиловкера, Ю.І. Новика, С.І. Цветкова, П.С. Єлькінд та інших авторів. Однак питання допустимості психологічного впливу та ризику при прийнятті процесуальних рішень слідчим містить низку дискусійних аспектів, на які буде акцентовано увагу у даній статті.

Метою цієї статті є визначення умов допустимості психологічного впливу та ризику при прийнятті процесуальних рішень слідчим та вироблення шляхів усунення існуючих колізій.

Прийняття тактичних рішень у більшості випадків відбувається у ситуації ризику. Терміну «ризик» у психології відповідають три основні значення: ризик як міра очікуваного неблагополуччя в діяльності, зумовлена сполученням імовірності неуспіху і ступеня несприятливих наслідків у цьому випадку; ризик як дія, що з того чи іншого погляду загрожує суб'єкту втратою (програшем, травмою, збитком); ризик як ситуація обрання між двома можливими варіантами дії: менш привабливим, однак більш надійним, і більш привабливим, але менш надійним (результат якого проблематичний і пов'язаний з можливими несприятливими наслідками) [1, с. 76-77].

У словнику російської мови слово «ризик» пояснюється як можлива небезпека, прийняття на себе негативних наслідків, настання яких допускається [2, с. 672].

В юридичній психології ризик розуміється як дії працівника правоохоронних органів, що характеризуються непевністю виходу і можливого настання несприятливих наслідків у випадку невдачі [3, с. 545].

У юридичній літературі розрізняють криміналістичний [4, с. 7-8], слідчий [5, с. 24], тактичний [6, с. 29-30] та оперативний [7, с. 77] ризик.

На підставі викладеного можна стверджувати, що розуміння ризику є різноманітним, однак із впевненістю можна констатувати, що ризик при прийнятті процесуальних рішень завжди пов'язаний із внутрішнім переконанням слідчого і може бути зумовлений інформаційною недостатністю. Тобто це є і інформаційна, і психологічна категорія, на що неодноразово звертали увагу В.Д. Берназ та С.М. Смоков [8, с. 128]. А питання інформаційно-психологічного забезпечення прийняття рішень є актуальним в цілому не лише для кримінально-процесуальної науки в Україні, але і для стратегічних напрямків розвитку і удосконалення діяльності силових структур держав-гігантів, для прикладу США. Із даного приводу є ґрунтовні дослідження вітчизняних науковців [9]. У тісному зв'язку із проблематикою ризику перебуває категорія прийняття слідчим рішень у нестандартних ситуаціях, яка глибоко не досліджена з точки зору процесуальної науки, але у даному напрямку є суттєві напрацювання у галузі психології. Так, О.А. Сціборовський, досліджуючи психологічні

особливості прийняття ефективних рішень офіцерами ДПС України в нестандартних ситуаціях, класифікує останні на ті, які характеризуються наявністю нестандартного завдання в стандартних умовах (не властиві для процесуальної діяльності слідчого в силу вимог ст. 2 КПК); ситуації, задані звичайним, часто вирішуваним завданням у незвичайних умовах (прийняття рішення у цих ситуаціях має стресовий характер, зумовлене впливом складної оперативно-службової діяльності і властиве для слідчої діяльності. Найважливішою умовою прийняття ефективних рішень у такій ситуації є психологічна стійкість); нестандартні ситуації з нестандартним завданням і стресовими умовами його виконання (як і перший вид є невластивими для кримінально-процесуальної діяльності слідчого). Результати прийняття вірних рішень тут прямо залежать від нестандартного мислення, заснованого на створенні суб'єктивно нового продукту і новоутвореннях у самій пізнавальній діяльності щодо його створення [10, с. 19-20].

Важливим видом слідчої діяльності є комунікативна діяльність. У кримінально-процесуальній діяльності спілкування здійснюється в межах процедури, визначення процесуального становища учасників, предмета спілкування. У розслідуванні злочинів розрізняють тактику спілкування слідчого з учасниками окремих слідчих дій. Одна зі сторін спілкування – комунікативна, яка полягає в обміні інформацією між індивідами, що спілкуються. У слідчій діяльності функція комунікації виявляється в процесі спілкування між слідчим та іншими учасниками в межах процесуальних дій (допиту, очної ставки, пред'явлення для впізнання та ін.). На відміну від іншого соціального спілкування, предмет розмови в перебігу вербальних слідчих дій, методи, прийоми та засоби спілкування регламентовані кримінально-процесуальним законом і передбачені положеннями криміналістики. Комунікативна функція охоплює такі напрями: 1) встановлення психологічного контакту; 2) управління спілкуванням з боку слідчого; 3) здійснення психологічного впливу на підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи іншу особу в процесі спілкування; 4) одержання слідчим необхідної інформації в процесі спілкування [1, с. 77]. Із означеними напрямками в цілому можна погодитися, однак наше ставлення до здійснення психологічного впливу на підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи іншу особу в процесі спілкування є протилежним вищенаведеному. *Ми схильні вважати, що у практичній діяльності слідчого психологічний вплив завжди буде межувати із психологічним насильством, яке заборонено чинним КПК України, а грань між ними буде практично не помітною, тому ми не допускаємо жодного із них при прийнятті процесуальних рішень слідчим.* Хоча із даного приводу у юридичній літературі наведено й інші, полярні точки зору.

Так, В.Ю. Шепітько зазначає, що психологічний вплив відрізняється від насильства своїм позитивним спрямуванням, свободою вибору тієї чи іншої позиції та поведінки. При насильстві людина істотно обмежена чи зовсім позбавлена можливості обирати для себе лінію поведінки. Виконання слідчої діяльності передбачає встановлення критеріїв допустимості засобів впливу: юридичного, етичного, гносеологічного, психологічного та ін. [11, с. 197].

О.Р. Ратінов, розглядаючи співвідношення правомірного впливу та насильства, вказує, що грань між ними визначається свободою вибору тієї чи іншої позиції, тобто вільного прийняття рішення в умовах впливу і відсутності такого в умовах насильства [12, с. 262-264].

А.В. Дулов, характеризуючи психологічний вплив, зазначає, що при цьому не тільки є свобода вибору позиції, а й повинні створюватися умови для викладу своєї позиції, для її вибору. Особа, на яку здійснюється вплив, у всіх випадках залишається повноцінним суб'єктом процесуальних відносин, що обов'язково передбачає свідоме її ставлення до всіх дій [13, с. 165-167].

В.О. Коновалова вказує, що сутність психологічного впливу визначається комплексом прийомів, спрямованих на діагностику психічного стану особи свідка, обвинуваченого, підозрюваного та вибором найбільш ефективних прийомів виконання слідчої дії [14, с. 102]. Такий підхід нам видається неоднозначним і таким, що заслуговує на прискіпливу увагу, адже навіщо слідчому перебирати на себе невластиві йому повноваження – діагностики психічного стану, якщо для цього у кримінальному процесі чітко виписані всі процедурні моменти, як от призначення експертизи тощо.

М.І. Порубов вказує, що психологічний вплив на допитуваного має полягати у створенні найбільш сприятливих умов для психічних процесів і прояву позитивних психічних властивостей особистості, у створенні для допитуваного ситуацій, які дозволяють одержувати від нього правдиві показання [15, с. 53]. Такий підхід нам видається дещо розпливчастим, а почасти і таким, що вступає у протиріччя із нормами чинного КПК України.

В.Ю. Шепітько вірно зазначає, що межі між дозволеним і недозволеним законодавець не розкриває. Тому в криміналістичній літературі точаться дискусії про можливість чи неможливість використання психологічних пасток, слідчих хитрощів, емоційних експериментів, психологічного реагенту та ін. Проведене цим автором анкетування слідчих прокуратури та МВС України показало далеко не втішні результати: 54 % опитаних у своїй діяльності застосовують методи незаконного впливу. З них фізичне насильство використовують 3,7 %; погрози – 14,7 %; обман – 29,8 %; введення в оману щодо наявності доказової інформації – 92,6 %; культурну відсталість і релігійні забобони – 22,2 %; аморальні спонування – 5,5 % [11, с. 196].

Свого часу О.Р. Ратінов пропонував застосовувати в слідчій практиці класичну ідею „психологічних пасток” та описав їх у статті „Теория рефлексивных игр в приложении к следственной практике”. Яскравим прихильником даної теорії є Г.О Зорін, який вказує, що запропоновані О.Р. Ратіновим 10 пасток стали класичними і витримали іспит практикою. Серед них такі „пастки”: формування в підслідного достовірного уявлення про обстановку й умови, в яких йому доведеться діяти; формування помилкового уявлення про обставини, що у дійсності могли б привести до небажаних рішень і дій; формування в підслідного цілей, що деякою мірою збігаються з цілями слідчого, спонукають до компромісних рішень і дій; формування в підслідного помилкового уявлення про непоінформованість слідчого щодо хибності висунутих пояснень і представлених доказів; формування в зацікавлених осіб помилкової думки про поінформованість слідчого щодо їх справжніх цілей; створення ускладнень для правильної оцінки зацікавленими особами справжніх цілей слідчого; формування в підслідного помилкової думки про мету окремих дій слідчого; формування в підслідного наміру скористатися неналежними засобами протидії розслідуванню. Г.О. Зорін пропонує більш п’ятдесяти „пасток”, серед яких „пастка марнославства”, „пастка з активізацією омани”, „пастка сценарію”, „пастка з рефлексивним керуванням”, „пастка злочинного інсценування”, „пастка лжесвідчення й аналіз інсценувань”, „пастка з локалізацією фактів і зв’язків”, „пастки з поділом і розподілом прийомів і аргументів на головні і другорядні”, „пастка перехоплення ініціативи при аналізі помилок” та інші [16, с. 226].

О.Р. Ратіновим запропоновані також такі методи боротьби, як „роздроблення сил і засобів „супротивника”, що виражалось в розпаленні конфліктів між співучасниками злочину і нанесенні „удару” в найуразливіші місця [12, с. 55, 157]. Ця позиція автора була сприйнята по-різному. Так, питання щодо перетворення обвинувачуваного в супротивника слідчого суперечить духу і букві закону, що покладає на слідчого завдання виявлення обставин як таких, що обвинувачують, так і виправдовуючих підозрюваного, обвинуваченого [17, с. 83-84].

Метод психологічних пасток має самостійний характер, застосовується при наявності достатньої вихідної інформації про злочин і полягає в постановці контрольних питань [18, с. 13-17, 34-36]. Ми повністю підтримуємо таке авторське тлумачення та вважаємо його прийнятним до застосування у сучасному кримінальному процесі.

На думку В.О. Коновалової і А.М. Сербулова, яку ми підтримуємо в повному обсязі, зазначені О.Р. Ратіновим прийоми є своєрідною формою обману, введення в оману і не відповідають вимогам етичності, тому вони не можуть бути використані в слідчій практиці [19, с. 24].

Ми погоджуємося із Д.П. Фіолевським в тому, що мета і засоби, законність і моральність нерозривні. Успіх, досягнутий аморальними методами, завжди сумнівний і, у кращому випадку, приховує небезпеку слідчої помилки, а в гіршому – злочин. Цей автор на перший план ставить етичні вимоги, що вимагають поваги до особистості та її прав, коректність, ввічливість і, звичайно ж, конфіденційність [17, с. 84].

Цікавою із даного приводу є цитата Ж. Лабрюйєра: „В жизни бывают случаи, когда самой тонкой хитростью оказывается простота и откровенность”. Напевне, влучніше підвести підсумок можливості і доцільності застосування слідчого впливу, хитрощів нам і не вдасться.

Наведене вище підтверджує точку зору В.Д. Берназа та С.М. Смокова, що на сьогодні питання психологічного забезпечення проведення тактичних прийомів, тактичних комбінацій не заперечується більшістю вчених. Важливо тільки, щоб при цьому слідчим використовувався правомірний психологічний вплив і не було місця психологічному або психічному насильству і погрозам [8, с. 120], однак, на наш погляд, такого абсолютизму та гармонії досягнути у практичній діяльності практично неможливо. *Ми відстоюємо однозначну позицію: будь-який правомірний та*

ктичний прийом повинен ґрунтуватися на вимогах чинного КПК та реалізовуватися їм в унісон. У іншому ж випадку застосування тактичного прийому буде межувати з порушенням принципу законності. КПК України регламентує положення, які забороняють окремі засоби впливу в тих чи інших випадках. Так, ч. 3 ст. 22 КПК вказує, що забороняється домагатися показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів, однак тлумачення цих заходів у жодній нормі не наведено. Тобто сам законодавець вказаною вище невизначеністю створив широкий простір для наукової полеміки. В.Д. Берназ та С.М. Смоков як вихід із ситуації, що склалася, пропонують піддати психологічній експертизі ст. 22 КПК України та інші для визначення конкретного переліку видів насильства і погроз, які варто було б віднести до незаконних, що дозволить поліпшити механізм дотримання прав учасників процесу [8, с. 121; 21, с. 179]. Слід зазначити, що така пропозиція має раціональне зерно.

Цікавою, на наш погляд, є пропозиція Н.С. Туренка щодо застосування комп'ютеризованих методик, розроблених Дж. Келлі (репертуарні решітки) для визначення кількісних критеріїв допустимості психологічного впливу із врахуванням психологічних особливостей особистості, яка буде об'єктом впливу [22, с. 111-114]. Однак із моменту виходу друком даних публікацій пройшло більше десяти років, а конкретні розробки, які були б впроваджені у практичну діяльність органів досудового слідства, на жаль, відсутні.

М.М. Кузь вказує, що наука та практика, в тому числі зарубіжна, пропонують нові прийоми, засоби та методи, які прийнято називати нетрадиційними. Під нетрадиційними слід розуміти такі знання і методи, які ще не набули достатнього визнання і поширення, які не можна віднести до загальновідомих у науці та усталених і впроваджених у практику [22, с. 72].

На наш погляд, на сучасному етапі найбільш дискусійним психологічним прийомом у процесі розслідування є застосування гіпнозу. Багато авторів монографій з психотерапії вважають, що перша спроба пояснити явища гіпнозу була здійснена віденським лікарем А. Месмером. В.В. Кондратов вважає, що його головним досягненням став розроблений ним метод занурення в транс, який він поєднав із сомнамбулізмом [24, с. 20-27].

Що стосується позицій вчених про можливість застосування гіпнозу при розслідуванні злочинів, то вони неоднакові. Такі вчені-криміналісти, як В. Коновалова, В. Шепітько, О. Ратінов категорично заперечують використання прийомів, які припускають вплив на психіку людини, зокрема гіпноз. Г. Шнейкерт зазначає: „Тайну позволительно сравнить с запертой на замок дверью. Воля и сила к сохранению тайны соответствуют „закрепам” замка... При хороших безопасных замках оказывается безрезультатным любое искусство. Здесь можно достигнуть чего-либо лишь путем грубой силы, которая, быть может, допустима для взломщика, но, конечно, непозволительна для лица, ведущего расследование дела” [25, с. 22-23].

Л.Д. Удалов вказує, що, на думку спеціалістів-психіатрів та психологів, гіпноз – це тимчасовий стан психіки людини, що супроводжується зниженням самоконтролю та здатності усвідомлювати свої дії або керувати ними. У медицині стан гіпнозу є психічною хворобою. Якщо в гіпнотичному стані особа безпорадна, не може контролювати ситуацію та захищати себе, гіпноз не може використовуватися у кримінальному судочинстві [25, с. 173].

Однак гіпноз також має активних прихильників і пропагандистів; зокрема, О. Клевцов акцентує увагу на тому, що вчених-криміналістів і практиків зацікавила можливість використання здатності людини, яка перебуває в стані гіпнозу, детально згадувати події, які відбувалися з нею в минулому. Дослідження вітчизняних та зарубіжних праць з психології пам'яті показують, що сьогодні склався та успішно використовується на практиці метод, який дозволяє активізувати сприйняту раніше людиною інформацію, здавалося б, повністю забуту, яка не залишила у свідомості індивіда жодних слідів. У його основі лежить феномен гіпнопродукції, тобто здатності пам'яті людини відтворювати в гіпнозі раніше пережиті нею життєві ситуації та стани [27, с. 63].

Поодинокі випадки успішного застосування гіпнозу для отримання інформації від свідків відомі і на території України і деякі з них наводить у своїх працях І. Когутич [27, с. 597].

В.О. Образцов у своїх висловлюваннях є надто категоричним, адже необхідність застосування гіпнозу аргументує не тільки тим, що використання методу гіпнопродукції дозволяє значно збільшити обсяг отриманої інформації при допиті, але й тим, що у боротьбі за інформацію „замордованний, укомплектованный лишь отчасти (в основном новобранцами, даже не прошедшими „курс молодого бойца”) оперативно-следственный корпус все реже выигрывает у

обвальної преступности, разжиревшей на сверхдоходах и обнаглевшей от безнаказанности. В условиях общегосударственного погружения во тьму безверия, неуверенности, правовой незащищенности, неприкрытой всеобъемлющей лжи на всех уровнях отчаявшиеся, запуганные люди все менее охотно идут на контакт со следствием, органами дознания, судом, все реже говорят правду. Традиционный тактический арсенал, используемый для того, чтобы побудить носителей информации к откровенности, все чаще дает сбои, не срабатывает. Поэтому все очевидней, со всей остротой встает актуальная проблема оснащения следственной практики новейшими, адекватными сложившейся ситуации и потребностям методами преодоления лжи и заблуждений” [28, с. 107-108].

Отже, застосування гіпнозу у розслідуванні та розкритті злочину в нашій державі має дискусійний характер, проте відомі приклади його використання на практиці в інших країнах. В.М. Стратонов та І.М. Мінько зазначають, що на Всеросійській нараді з проблем боротьби з організованою злочинністю, що у 1993 р. відбулася у Москві, вперше в Росії офіційно було визнано, що кримінальні структури почали використовувати в процесі вчинення злочинів і правопорушень нові психотехнології й психопрограмування своїх жертв за допомогою кримінального гіпнозу. У 1995 р. керівництвом Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації було створено при НДІ підрозділ для боротьби зі злочинцями-гіпнотизерами. До нього увійшли відомі спеціалісти-гіпнотизери, зокрема головний науковий керівник – професор, полковник медслужби, доктор медичних наук Леонід Гримак. Вони допомагали оперативним працівникам розкривати низку злочинів, пов’язаних з використанням гіпнозу [29, с. 128-129].

Протягом останніх тридцяти років з’явилися закордонні огляди діяльності правоохоронних органів з представленими в них результатами використання гіпнозу як засобу, що стимулює спогади очевидців про події кримінального характеру [30, с. 15-17].

Аналіз методики та специфіки використання методу в США дозволяє зробити висновок про те, що так отримуються доказова інформація. При цьому передбачаються всі заходи, щоб не порушити права людини [31].

Отже, у практичній діяльності слідчих підрозділів все ж таки трапляються випадки використання „знань” різних екстрасенсів, знахарок, гадалок при прийнятті процесуальних рішень, що підтвердили 20 (4,5 %) із 405 опитаних нами слідчих ОВС. Очевидно, що ці факти слід нівелювати і викоринювати. На наш погляд, означена вище наукова полеміка повинна рано чи пізно принести свої результати. *Ми переконані, що втручання у людську психіку є неприпустимим і жодні здобуті відомості не можуть виправдати такого вчинку.*

Список використаної літератури:

1. Коновалова В.О. Юридична психологія: Підруч. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків, 2008.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – Изд. 7-е, стереотип. – М., 1968.
3. Прикладная юридическая психология: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. А.М. Столяренко. – М., 2001.
4. Зорин Г.А. Кримналістический риск: природа и методы оценки: Учеб. пособие. – Минск, 1990.
5. Богинский В.Е. Рефлексивное управление при допросе: Учеб. пособие. – Харьков, 1983.
6. Криміналістика: криміналістическая тактика и методы расследования преступлений / Под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Харьков, 2000.
7. Белкин Р.С. Курс криміналістики: криміналістические средства, приемы и рекомендации: В 3-х т. – М., 1997. – Т. 1.
8. Берназ В.Д., Смоков С.М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): Монографія. – Одеса, 2005.
9. Вилко В.М. Інформаційно-психологічне забезпечення збройних сил США в локальних війнах і збройних конфліктах 1950–2000 рр. (історичний аспект): Автореф. дис. ... канд. істор. наук: 20.02.22. – К., 2005.
10. Сціборовський О.А. Психологічні особливості прийняття ефективних рішень офіцерами ДПС України в нестандартних ситуаціях: Автореф. дис. ... канд. психологічних наук: 19.00.09. – Хмельницький, 2005.
11. Шепитько В.Ю. Проблеми застосування психологічного впливу на досудовому слідстві (в контексті дотримання прав людини) // Вісник академії правових наук України. – 2009. – № 1 (56). – С. 195-200.
12. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. – М., 1967.
13. Дулов А.В. Судебная психология. – Минск, 1975.
14. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя. – К., 1973.
15. Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии. – Минск, 1978.

16. Зорин Г.А. Использование криминалистических игр, инверсий, эффектов и тактических ловушек при расследовании, обвинении и защите по уголовным делам: Учеб.-метод. пособие. – Минск, 2002.
17. Гребеньков Г.В., Фіолевський Д.П. Юридична етика: Навч. посіб. – К., 2004.
18. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики: Монография. – Харьков, 2002.
19. Коновалова В.Е., Сербулов А.М. Следственная тактика: принципы и функции. – К., 1983.
20. Берназ В.Д. Психологическое воздействие в следственной деятельности // Теория та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах: Тези доповідей наук.-практ. конф. – К., 2002. – С. 179.
21. Туренко Н.С. Количественные критерии правомерного психологического воздействия // Криминалистика, криминология и судебные экспертизы в свете системно-деятельностного подхода: науч.-практич. изд. – Вып. 3. – Ижевск, 2001. – С. 111-114.
22. Кузь М.М. Сучасні можливості використання гіпнозу під час допиту в Україні // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих. – Львів, 2009. – С. 72-76.
23. Кондратов В.В. Все о гипнозе. – Ростов-н/Д., 2005.
24. Шнейкерт Г. Тайна преступника и пути к ее раскрытию / Пер. с нем. – М., 1995.
25. Удалова Л. Допит: деякі проблеми використання нетрадиційних засобів та методів під час його провадження // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2001. – № 1. – С. 172-174.
26. Клевцов О. Можливості використання гіпнозу в оперативно-слідчій практиці правоохоронних органів // Право України. – 1998. – №7. – С. 63-67.
27. Когутич І. Допустимість використання криміналістичної гіпнології під час підготовки до допиту // Вісник Львівського університету. (Серія юридична). – 2001. – № 36. – С. 596-600.
28. Образцов В.А. Основы криминалистики. – М., 1996.
29. Стратонов В.М. Гіпноз як нетрадиційний метод у криміналістиці: проблеми, перспективи // Матеріали наук.-практ. конференції. – Сімферополь, 2002. – С. 128-129.
30. Применение гипноза в следственной практике США // Проблемы преступности в капиталистических странах. – 1981. – №4. – С. 15-17.
31. Наукові засади пізнавальної діяльності слідчого під час розслідування злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=53265&pg=5>.

Надійшла до редакції 18.01.2012

ЄФІМОВ В.В., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342 : 809

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу поняття та сутності міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності, визначенню цих положень у національному законодавстві.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, міжнародне співробітництво, міжнародні правоохоронні органи, міжнародні договори України, організовані злочинні угруповання.

Статья посвящена анализу понятия и сущности международного сотрудничества в оперативно-розыскной деятельности с акцентированием этих положений в национальном законодательстве.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, международное сотрудничество, международные правоохранительные органы, международные договоры Украины, организованные преступные группы.

The article is devoted to the analysis of concept and essence of international cooperation in operative-search activity with accenting of these positions in a national legislation.

Keywords: operative-search activity, international cooperation, international law-enforcement bodies, international agreements of Ukraine, organized criminal groups.

Проблема боротьби зі злочинністю, особливо з організованими транснаціональними формами злочинності, наразі набуває глобального характеру, про що свідчить значна кількість публікацій науковців та практиків, які досліджують зазначену проблематику. На перший план виходять такі види злочинів, як міжнародний тероризм, організована транснаціональна злочинність, торгівля людьми, незаконна міграція, наркобізнес, торгівля зброєю та інші, які стано-

